

STUDIJ RELIGIJE I ISLAMSKE STUDIJE U NORVEŠKOJ

(Predavanje na Fakultetu islamskih nauka, 28. X 2002.)

Christian MOE

Ja sam historičar religije iz Norveške. Moja specijalizacija je na području islama, a svoj istraživački rad sam prije svega posvetio savremenim islamskim tokovima u Bosni i Hercegovini, u više navrata.¹

Dolazim, dakle, iz jedne akademske tradicije izučavanja religije koja se u kasnome 19. stoljeću utemeljila kao samostalni predmet, odvojen od teologije i ponekad u napetim odnosima sa njome. U Oslu zovemo taj predmet "historijom religija", a ovaj se termin široko koristi i u engleskom jeziku zajedno sa terminom "komparativna religija", dok se na drugim norveškim univerzitetima zovu ga "naukom o religijama", što odgovara njemačkom terminu *Religionswissenschaft*. Bez obzira na ime, taj predmet je istodobno i historičan i komparativan (a možda je čak i naučan!).

OPĆI PRISTUP HISTORIJE RELIGIJE

Historija religije ima mnogo dodirnih tačaka sa savremenom teologijom. Teologija se ipak poistovjećuje sa jednom vjerskom tradicijom i afirmira istinu te tradicije, dok se historija religije ne određuje prema konačnoj istini jedne ili druge tradicije. Rekli bismo da ima historija religije (a ne

i svaki historičar religije!) *metodološko agnostički* odnos do svih vjera. Ili, fenomenološki rečeno, historija religije *zagradi* pitanja o konačnoj istini, stavlja ih van svog polja zanimanja. Koliko god to zanimalo pojedinog historičara religije, kakav god je njegov lični stav, u svom naučnom radu neće ni afirmirati ni negirati nijednu religiju.

Kaže se za ovaj predmet da želimo razumjeti religije *iznutra* ili *na pretpostavkama vjernika*. Ovdje ima dosta teorijskih problema, ali jedan naš minimalni zadatak jeste da se učimo predstavljati jednu religiju na takav način da se pripadnici mogu prepoznavati u našim riječima. To zahtijeva hermeneutičko približavanje značenjima u tekstovima, kao i dijalog sa živim predstavnicima tradicije ukoliko je to moguće. Trebamo učiti kategorije kojim misle vjernici o svojoj vjeri, tzv. *emički pristup*.

Međutim naš drugi zadatak jeste prevladati i dopunjavati taj misaoni okvir vjernika jedne tradicije. Na religije treba i primjenjivati vanjske kategorije - kao što je, naprimjer, sam termin "religija"! - da bi ih mogli uporediti. Na religije moramo primjenjivati različite naučne teorije i testirati hipoteze koje su vjericima tuđe. Taj vanjski, komparativni, vjericima tuđi pristup se zove i *etički*.²

Na taj se način mogu vjerske pojave razlagati teorijama iz, npr., sociologije ili psihoanalize, ili na jednu religiju primjenjivati kategorije druge religije radi upoređivanja, ili poput Eliada probati komparativnim/fenomenološkim metodom svoditi sve obrasce svjetskih religija na jednu suštinu.³ Sve to može biti legitiman doprinos naučnom napretku, ali mislim da su historičari religije danas više nego prije postali svjesni nedostataka redukcionističkih shema koje zanemaruju zasebnost i jedinstvenost jedne tradicije.

Naše teorije nisu, ne mogu biti i ne trebaju uvijek biti prihvatljive za vjernike, pogotovo kad je određeno shvaćanje historije sastavni dio vjerske tradicije.⁴

Ipak su već odavno prošla vremena kad smo mi, kao subjekti naučnog istraživanja, mogli kakvim god načinom opisivati vjernike kao svoje objekte. Danas, nam "objekti" odgovaraju i osporavaju naše teze, sve više uzimaju duplu ulogu - i subjekata i objekata istraživanja - te nas tjeraju da istražujemo svoju vlastitu ulogu i svoje ideološke pretpostavke. To važi ništa manje za islamske studije, naročito poslije objave kontroverzne knjige Edwarda Saida *Orijentalizam*. Posebice savremena historija nam nudi mogućnost žestokog otpora i dijaloga mnogih glasova.

Kao samostalan predmet, Historiju religije određuje polje zanimanja, a ne određena metodologija. U metodološkom smislu je historija religija jedan hibrid. Koristi se svim društvenim i humanističkim naukama.⁵ A u općim crtama, jaku ulogu igraju filološki, hermeneutički i fenomenološki/komparativni pristupi.

KRATAK HISTORIJSKI HISTORIJA RELIGIJE U NORVEŠKOJ⁶

Kao univerzitetski predmet, Historija religije je nikla u Švicarskoj i u Nizozemskoj u 1870-im godinama. Prva predavanja iz Historije religije u Norveškoj održao je 1898. godine u Oslu (tadašnjoj Kristijaniji) William Brede Kristensen, koji se osvrnuo na avestijsku, odnosno zoroastrijsku religiju.⁷

Prva predavanja o islamskoj temi (što bismo smatrali početkom islamskih studija kod nas) održao je Johann Schencke, koji je 1903. godine

predavao o pojedinačnim surama Kur'ana. Obojica, Kristensen i Schencke, bili su stručnjaci za orijentalne jezike, a doktorirali su na temama iz stare egipatske religije. Bez obzira na otpor od strane kršćanskih i teoloških krugova Schencke je 1914. godine postavljen za prvog profesora Historije religije u Norveškoj, i to ne na teološkom nego na filozofskom fakultetu.⁸

U Engleskoj ili Francuskoj su se orijentalizam, antropologija i islamske studije dobrim dijelom razvijali u kolonijalnom kontekstu. Norveška nije imala kolonija, a kod nas je historija religije nikla prije svega iz kršćanske teologije, odnosno iz zanimanja za njezine filološke pomoćne discipline koje su tada počele osvjetljavati cjelokupni regionalni religijski kontekst Starog Zavjeta - između ostalog asirijsku, babilonsku i egipatsku vjeru. Filologija i egiptologija su dugo ostale glavne odrednice historije religije kod nas. Islam se izučavao prije svega u širem kontekstu semitskih jezika i religija.

U kratkom periodu poslije Drugog svjetskog rata profesor Sverdrup uvodio je izučavanje naše norveške religijske historije od paganstva unaprijed.⁹ Međutim naredni profesor Jansen¹⁰ je vratio fokus na orijentalnu filologiju i Egipat - a sada sa naglaskom na gnosticizam i vjerske tekstove na koptskom jeziku, područje koje je postalo vrlo atraktivno sa otkrićem gnostičkih tekstova kod Nag Hammadija u Egiptu.

Institut za historiju religije osnovan je na Filozofskom fakultetu u Oslu 1956. godine. Institut je imao odgovornost i za odvojen predmet Znanje o kršćanstvu, sve do 1989. godine, kad je ovaj predmet prebačen na Teološki fakultet. Danas historija religije spada u okvir Instituta za kulturne studije zajedno sa historijom ideja, etnologijom i još nekim predmetima.

Od 1967. godine predmet Nauka o religijama postoji u Bergenu, gdje su počeli sa sličnih filoloških i egiptoloških temelja kao u Oslu. U 90-im godinama su osnivali taj predmet i na univerzitetima u Trondheimu i Tromseju.

Od 1970-ih i 1980-ih godina se krug interesovanja proširio. Sada se naglašavaju velike svjetske religije. Budizam, hinduizam, islam, judaizam i kršćanstvo su dobro zastupljeni, kao i drevna paganska religija i proces kristijanizacije u Norveškoj te novi vjerski pokreti.

ISLAM

Što se tiče islamskih studija, rekli bismo da su dugo imale periferan status, iako je prvi norveški magistarski rad iz historije religije 1950. godine bio na temu "Brak u Muhammedovom obznanjivanju o Džennetu".

Profesorica Kari Vogt, danas vjerovatno najbolja znana stručnjakinja za islam u Norveškoj, bavila se maniheizmom, Koptima i statusom žena u ranoj kršćanskoj teologiji prije nego je 1981. godine prvi put predavala o islamu. Plod njenog svestranog zanimanja za islam i širokih kontakata po muslimanskom svijetu je trilogija knjiga o islamu u svijetu, u zapadnoj Evropi, i u Norveškoj, kao i jedan putopis o prilikama u Iranu 1996. godine i jedna knjiga o 11. septembru, što predstavlja jako važan doprinos razumijevanju islama na našim prostorima. Igra i važnu ulogu u medijima kao stručnjakinja za kontroverzna pitanja o islamu i Srednjom istoku.

U Oslu imamo još jednu Egipćanku (Saphinaz Naguib), koja je nedavno dala svoj doprinos islamskim studijama sa vrijednom knjigom o džamijama u Norveškoj. Islamom se više ili manje bave i u višedisciplinarnom regionalnom predmetu o Srednjom Istoku i Sjevernoj Africi; na Institutu za orijentalne jezike; i na protestantskom teološkom fakultetu, gdje je jedan svećenik i pokretač međureligijskih dijaloga (Oddbjørn Leirvik) upravo doktorirao na temu savjesti u islamskom učenju. Na drugim univerzitetima ima pojedinačnih stručnjaka za islam, i na raznim visokim školama ima vrlo kompetentnih osoba koje se bave islamom u kontekstu imigranata.

Islamske studije su, naime, postale prijeko potrebne i zbog toga što je islam nenadano postao druga vjera po broju pripadnika u Norveškoj, iza protestantskog kršćanstva, koja je državna vjera. Nema tačnih podataka, ali moguće je procijeniti¹¹ da imamo barem 70 000 muslimana, a podaci o pripadnosti džematima¹² kažu da se naglo organiziraju.

Najviše je Pakistanaca, koji su zajedno sa Turcima došli kao gastarbajteri u vremenu naglog ekonomskog porasta 70-ih godina, a ostali su u Norveškoj sa svojim porodicama. Bošnjacke izbjeglice predstavljaju novu, ali značajnu grupu, kako po brojevima tako i po brzom integraciji u norveško

društvo. Naravno ima i Arapa iz različitih država, izbjeglica iz Somalije itd. Džemati se organiziraju po etničkom principu a i po različitim pokretima (kao što su različite deobandijske i barelvijske struje među Pakistancima). Ima jedna krovna organizacija, Islamsko vijeće.

U prošlim godinama smo vidjeli brojne kontroverze u mas-medijima oko muslimanskih običaja i stavova koji navodno nisu sukladni sa nekim "norveškim vrijednostima". Riječ je o općim pitanjima o ulozi žena i odnosima sa nemuslimanima, kao i o posebnim krupnim problemima - kako su prisilni brakovi, obrezivanje djevojaka, čak i ubistva djevojaka radi porodične časti - koji jesu prisutni među muslimanima određenog etničkog porijekla, ali koji se vrlo često pripisuju islamu kao takvom, odnosno imamima kao predstavnicima islama.¹³

Nova prisutnost bosanskih muslimana, sa svojim načinom života i shvaćanjem islama, možda će rušiti nekoliko predrasuda o islamu. Prva muslimanka u norveškoj armiji, npr., bila je Bošnjakinja. Nadati se je da će oni zauzeti vidnije mjesto u našoj javnosti.¹⁴

Ima i oko 500 Norvežana koji su prešli na islam, naročito žene u braku sa muslimanima tuđeg porijekla. Među njima su i stručnjakinje za arapski jezik i(li) islam, kao što su dr. Anne Sofie Roald (koja sada boravi u Švedskoj); mr. Lena Larsen, koja je izučavala fenomen norveških konverzija, a sada se zanima za fetve u evropskom kontekstu; i mr. Nora Eggen, koja je objavila prvi opširniji rad o usuli-fikhu kod nas, u kojem se trudi naći odgovarajuću norvešku terminologiju.

PLAN NASTAVE

Dosadašnja struktura studija na Univerzitetu u Oslu je u kraćim crtama sljedeća: Uvodno treba pola godine studirati historiju filozofije i teoriju nauka za ulazni ispit koji je zajednički za sve studente univerziteta (*examen philosophicum*). Diplomiraju nakon studija triju predmeta sa dopunskom specijalizacijom u jednome, po slobodnom izboru.¹⁵ Osnovni studij (*grunnfag*) jednog predmeta traje jednu godinu do završnog ispita. Dopunski ili "srednji" studij (*mellomfag*) traje još pola godine, tako da diplomiraju nakon četiri godine i stječu zvanje *candidatus magisterii*. Magis-

tarski ili "glavni" studij (*hovedfag*) temelji se na "srednjem" studiju, a traje dvije godine.

Bit će još više izbora, jer se univerzitet internacionalizira, odnosno amerikanizira. Studenti će svaki semestar okupiti nekoliko takozvanih "modula" koje mogu slobodno kombinirati preko pojedinih disciplina, a steći će zvanje *bachelor* i *master*. Ove reforme su sada u toku.

U prvoj godini historije religije studenti izučavaju širok spektar historijskih i savremenih religija, kao i teorijsku i metodološku uvodnu literaturu iz područja historije, fenomenologije religije (Elijade), antropologije (Victor Turner), sociologije (Peter Berger, Emil Durkheim, Meredith McGuire) i psihologije (švedska knjiga). O islamu ima jedne knjige, *Dom islama (Islams hus)* profesorice Kari Vogt.¹⁶ Knjiga je uvodnog i preglednog karaktera, ali ima više pretenzija nego da bude prosti udžbenik; uvodni tekst je intervju sa Mohamedom Arkounom.

Što se tiče dopunskog studija (*mellomfag*) ima sada pet varijanata: kršćanstvo, islam, budizam, hinduizam i novi vjerski pokreti. Teorijski dio plana nastave je zajednički za sve varijante. Čitaju se klasične studije iz psihologije (Freud, James, Jung), antropologije (više autora) i sociologije (Weber).

Plan nastave za dopunsku specijalizaciju na *islam* je uvjetovan time da se ne zahtijeva ni osnovno znanje arapskog jezika, a kamoli perzijskog, turskog itd. Čitaju se uglavnom engleske knjige i članci - nekoliko orijentalističkih klasika, nekoliko novijih radova - o Kur'anu, o islamskom pravu, o sufizmu, o iranskom šiizmu, o ženama, odnosno spolovima u islamu, i o društvenoj ulozi uleme.¹⁷

Čitaju se odabrane sure iz Kur'ana (što naravno ne znači da nije preporučeno pročitati cijeli Kur'an!). Koristi se norveški prijevod značenja Kur'ana jednog našeg uglednog arabiste, Einara Berga.¹⁸ Čita se i kratka zbirka hadisa na engleskom jeziku, i engleski prijevod nekoliko tekstova iz klasičke perzijske sufijske tradicije.¹⁹

Za postdiplomski studij treba čitati pet knjiga iz opće teorije historije, filologije i religije,²⁰ ali nema posebnog plana nastave za specijalizaciju na islam, a obično nema ni predavanja o tom području.

Na jednoj strani mislim da imamo zadovoljavajuću nastavu o islamu za sve one studente koji jednu godinu studiraju opću historiju religije, čak i za one

koji se još pola godine dodatno specijaliziraju na islam, a onda imaju historiju religije kao jedan od sastavnih dijelova svoje diplome.

Na drugoj strani, ne bih mogao reći da je stanje zadovoljavajuće što se tiče studenata koji žele nastaviti sa proučavanjem i istraživanjem islama na postdiplomskom ili čak doktorskom nivou.²¹ Mislim da još nismo razvili nešto što bi se moglo zvati "islamske studije" u Norveškoj. Naša islamlologija je još uvijek do neke mjere pandan drugim predmetima, institucionalno fragmentiran i prepušten pojedincima.

Uvjeren sam da to stanje ne može više dugo trajati i da će uskoro doći do jednog prijeloma: Prvo, zato jer postoji velika potražnja za znanjem o islamu. Drugo, zato jer će biti potrebna jedna norveška ustanova za obrazovanje imama i muallima savremenim metodima i u kontekstu norveške društvene stvarnosti, koju neki današnji imami "uvezeni" iz matičnih država, izgleda, teško razumijevaju (čast izuzecima). Osnivanje takve ustanove bi bilo pozitivna i dugoročno korisna posljedica nedavnih vrlo teških debata o muslimanima u Norveškoj. Ako dođe do toga, mislim da bi nam dragocjeno bilo i bosansko iskustvo sa osnivanjem (i sadašnjim reformama) savremenog Fakulteta islamskih nauka.

ISLAM U SVJETLU LJUDSKIH PRAVA

Želio bih da ukazujem na kolegijalni krug kojemu ja pripadam. To je jedna grupa profesora i doktorskih studenata okupljena na norveškom Centru za ljudska prava. Tamošnji profesor Tore Lindholm, filozof, već se jedno desetljeće bavi istraživačkim programom "Ljudska prava i normativne tradicije", a sa posebnim osvrtom na islam. Riječ je o tome koliko su neke religije i svjetonazori saglasni ili usaglasivi sa međunarodnim ljudskim pravima, kako se može na temelju jedne religijske tradicije argumentirano opravdati *cijeli* spektar savremenih ljudskih prava, i kako se mogu mobilisati snage vjerskih faktora za realizovanje ljudskih prava. Lindholm ima tijesnu suradnju sa već spomenutom profesoricom Kari Vogt. 1993. godine su u Oslu održali jedan međunarodni skup vrsnih islamologa i (pretežno laičkih) muslimanskih intelektualaca o islamu i ljudskim pravima.²²

Sada nas nekoliko spremamo doktorate u tom sklopu. Jedna moja kolegica piše o vjerskim argumentima Palestinki u borbi za ženska prava unutar palestinskog narodnog pokreta. Druga kolegica, Turkinja, istražuje političku misao tzv. liberalnih islamista u Turskoj. Još jedna kolegica piše magistarski rad o Kairskoj deklaraciji o ljudskim pravima u islamu. Moja tema je islamska misao o ljudskim pravima, sa posebnim osvrtom na savremenu islamsku misao u jednoj evropskoj državi, naime u BiH.

Profesori Lindholm i Vogt saraduju i u tzv. "Oslo koaliciji za slobodu religije i vjerovanja", koju finansira norveška država i administriraju iz Instituta za ljudska prava. To je mreža eksperata i vjerskih dostojanstvenika koji žele unapređivati vjersku slobodu po svijetu, prije svega kroz razne dijaloge i naučne skupove. Koordinatorica Oslo koalicije je muslimanka, moja već spomenuta kolegica Lena Larsen, koja je prije nekoliko godina i izabrana za predsjednicu norveškog Islamskog vijeća.

Zajedno smo 2001. i 2002. godine organizirali dva seminara o islamu i ljudskim pravima za norveške istraživače sa istaknutim međunarodnim predavačima. Prošle godine smo pozvali između drugih profesora Fikreta Karčića, a drago nam je da nastavljamo suradnju sa njim i sa profesorom Enesom Karićem, koji je također bio naš gost.

Postoji veliko zanimanje za ove naše skupove, i mislim da pomažu u razbijanju neke predrasude o islamu među norveškim istraživačima, ali i među muslimanskim intelektualcima, koji su ponekad malo iznenađeni zbog relativno prijateljske atmosfere i konstruktivne debate.

U Norveškoj, dakle, ima jedan krug naučnih radnika sa kojima ne trebate gubiti vrijeme da ih uvjeravate kako islam nije *apriori* monolitski, neprijateljski, teroristički, fundamentalistički itd. Zanima nas muslimanski doprinos debati o zajedničkim nam pitanjima o suživotu vjera, o ulozi vjere u sekularnoj i multikulturalnoj državi, o statusu žena itd., i želimo partnerske odnose sa muslimanskim intelektualcima.

Kada me je pozvao da držim ovo predavanje, Profesor Karčić se je šalio - ili možda se i nije šalio - da želi da bosanski muslimani kao objekti istraživanja mogu vidjeti subjekta koji ih istražuje. Međutim, sukladno svim odrednicama novijeg

pristupa historiji religije, ja bih želio da pristanete biti ne puki objekti nego sugovornici u jednom dijalogu, jer sam došao da bih učio ne samo o vama nego i od vas i sa vama.

DODATAK

Literatura koja se koristi za diplomski dopunski studij o islamu.

Uvodna literatura:

- Ahmed, Leila. 1992. *Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate*. New Haven: Yale University Press. (Str. 41-101.)
- Ernst, Carl W. 1997. *The Shambala Guide to Sufism*. Boston: Shambala.
- Momen, Moojan. 1985. *An Introduction to Shi'i Islam: The History and Doctrines of Twelver Shi'ism*. New Haven: Yale University Press. (Str. 147-207.)
- Keddie, Nikki R. (ur.). 1972. *Scholars, Saints and Sufis: Muslim Religious Institutions in the Middle East since 1500*. Berkeley: University of California Press. (A. F. Marsot, "The Ulama of Cairo in the Eighteenth and Nineteenth Century"; Hamid Algar, "The Oppositional Role of the Ulama in the Twentieth Century").
- Schacht, Joseph. 1964. *An Introduction to Islamic Law*. Oxford: Clarendon. (Str. 6-88).
- Watt, W. Montgomery (ur.). 1977. *Bell's Introduction to the Qur'an*. Edinburgh: Edinburgh University Press. (Str. 40-170.)

Tekstovi:

- Kur'anske sure u prijevodu: Fatiha, al-Baqara, an-Nisā, al-Isrā, an-Nur, an-Nadžm, al-'Alaq, al-Qadr, al-Qāri'a, at-Takāthur, al-'Asr, al-Ihlās.
- Ali, M. (ur.). 1983. *A Manual of Hadith*. London: Curzon Press.
- Arberry, A. J. (ur.). 1966. *Muslim Saints and Mystics. Episodes from the Tadhkirat al-Auliza (Memorial of the Saints) by Farid al-Din Attar*. New York: Penguin. (Str. 19-25, 39-51, 100-123, 264-272.)
- Wilson, P. L. i N. Pourjavady. 1987. *The Drunken Universe. An Anthology of Persian Sufi Poetry*. Grand Rapids.

BILJEŠKE

- 8 Tema mog magistarskog rada 1997. godine je *Debata u bosanskoj Islamskoj zajednici, 1985.-1991.* Narednu godinu sam nastavio sa istraživanjem savremenog islamskog života na ovim prostorima, odnosno promjena koje se dešavaju sada poslije rata protiv BiH. Od oktobra 2001. g. radim doktorat.
- 9 Rečeni termin nema veze sa *etikom*. Na engleskom jeziku, antropolozi govore o razlici *etic/emic*, analogno jezikoslovnoj razlici između *phonetics/phonemics* (fonetika/fonologija).
- 10 I to se može smatrati svojevrsnim redukcionizmom, iako je Eliade tu suštinu smatrao bitnom dimenzijom čovjeka kao takvog i nije je probao svoditi na sociološke ili biološke redukcionističke sheme.
- 11 Ako, npr., jedan historičar na pretpostavkama historijsko-kritičkog metoda zaključuje da je tesavvuf nikao tek poslije prvog stoljeća islama i kao posljedica utjecaja sa strane, naći će se u konfliktu sa dervišima (a i sa istraživačima poput Williama Chitticka) koji vjeruju da je sam Vjerovjesnik osnovao njihovu tradiciju kao živo srce islama.
- 12 U 50-im godinama prošlog stoljeća, Eliade je još mogao tvrditi da je zadatak historičara religije da iz svih ovih nauka destilira jednu sliku, a danas je svaka nauka toliko specijalizirana da ni na užem području religiologije više nema takvog renesansnog čovjeka.
- 13 Navedeno uglavnom prema: Inger Marie Ruud, "100 Šr med religionshistorie i Norge" [100 godina historije religije u Norveškoj], u: *Enhet i mangfold?* [Jedinost u različitosti?], ur. I. M. Ruud i S. Hjelde, str. 281-310 (Oslo: Tano Aschehoug, 1998). U navedenoj knjizi, zborniku radova objavljenom u povodu stogodišnjice ovog predmeta u Norveškoj, nalazi se i moj članak na temu "Islam i politika u Bosni u vrijeme pada komunizma".
- 14 William Brede Kristensen (1867-1953) je 1896. godine doktorirao na temu egipatskih shvaćanja o posmrtnom životu. Kristensen je inače studirao drevne jezike pod nizozemskim historičarom religije Cornelisom Petrusom Tieleom. Ostao je samo dvije godine u Norveškoj kao stipendista za orijentalne jezike, a onda je prihvatio profesorat u Leidenu, gdje je razvijao upravo ideju o razumijevanju drevnih religija na pretpostavkama vjernika, i utjecao na čuvenog fenomenologa religije Gerardusa van der Leeuwa.
- 15 Johann Friedrich Wilhelm Schencke (1869-1946) se je distancirao od teologije ali je volio istraživanje orijentalnih jezika i tekstova Starog Zavjeta. Učio je kritički metod u Njemačkoj, a 1902. godine je predavao o egipatskoj religiji, na koju temu će za dvije godine i doktorirati. Njegova predavanja iz općih religioloških tema su bila vrlo popularna a i kontroverzna, jer nije zatajio da su ga saznanja o historiji religije vodila i do ličnog agnostičkog stava.
- 9 Georg Johan Sverdrup (1885-1951) je preuzeo profesorat 1947. godine. Sverdrup je bio prije svega socijalni historičar koji se zanimao za vjerske pokrete i proces kristijanizacije u norveškoj historiji. Tako se je bavio i drevnom nordijskom vjerom. Pagansku nordijsku vjeru su inače istraživali već naši filolozi 19. stoljeća u kontekstu nacionalno-romantičke afirmacije norveške historije.
- 10 Herman Ludin Jansen (1905-1986).
- 11 Na temelju broja imigranata i procenata muslimanskog stanovništva u matičnim državama.
- 12 Džemati vode popis o članstvu radi finansijske podrške norveške države.
- 13 Mnogi ljudi sada misle da smo predugo šutjeli o ovim problemima radi očuvanja neke lažne multikulture, da smo prihvatili nasilje protiv djevojaka imigranata - iako su norveške građanke sa svim pravima - jer smo to nasilje krivo shvatili kao "njihovu kulturu" (a niko nije pitao ove djevojke šta je njihova kultura, što je svakako složeno pitanje). U tome ima istine, ali segmenti norveške javnosti po mom mišljenju reaguju sa prenatragljenim i neosjetljivim prijedlozima zbog kojih se muslimani osjećaju ugroženi, a to najmanje vodi ka prijeko potrebnom međumuslimanskom dijalogu o ovim pitanjima.
- 14 Kad je prošle godine u Oslu održan međuvjerski skup u znaku osuđivanja terorističkog čina u Njujorku, ispred Islamskog vijeća govorio je mladi bošnjački imam i njegov govor je dobro primljen u našoj javnosti. Obično, ipak, Bošnjaci nisu profilirani u medijima, vjerovatno jer nisu dovoljno prodorni.
- 15 Mnogi lutaju. Ja sam, npr., diplomirao iz historije religije, španskog jezika i historije (zapadnih) ideja (a dodatno sam studirao još ruski jezik), što svjedoči da mi još nije bilo jasno da ću magistrirati baš iz islama.
- 16 Prije nekoliko godina se je namjesto ove koristila knjiga Johna L. Esposita *Islam: The Straight Path*.
- 17 Izgleda da su dvije knjige o islamskoj teologiji i filozofiji te o političkom islamu, koje smo mi još čitali, ispale iz plana?!
- 18 Izgleda da njegov prijevod biva prihvaćen i među norveškim muslimanima. Tendencija prijevoda je donekle sukladna tumačenjima islamskog reformizma.
- 19 Vidi dodatak na kraju članka.
- 20 Među njima su dvije nove knjige iz 1999. godine koje problematiziraju ulogu istraživača (Gavin Flood, *Beyond Phenomenology*; Russel T. McCutcheon, *The Insider/Outsider Problem in the Study of Religion*).
- 21 Jedan problem - ima ih više - jeste premalo znanje baš o islamskim naukama: o metodološkim aspektima tefsira i ilmu-l-hadisa, o akaidu, o velikanima islamske misli u klasičkom dobu...
- 22 Lindholm, Tore i Kari Vogt (ur.), *Islamic Law Reform and Human Rights: Challenges and Rejoinders* (Oslo: Nordic Human Rights Publications, 1993).

Summary

**THE STUDY OF RELIGION AND
RELIGIOUS STUDIES IN NORWAY**

Christian Moe

The History of Religions differs from Theology i.a. in its stance of methodological agnosticism. It seeks both to understand religion from within, on the premises of the believers, and from without, applying theoretical or comparative frameworks that believers may find alien. Reducing believers to objects of study is no longer an option; increasingly they take on the role of subjects, in dialogue with researchers.

In Norway, the field dates to 1898, with the first Chair established in 1914. It developed in a non-colonial context from auxiliary disciplines to Christian theology, i.e. the study of ancient Near Eastern languages and religions. Egyptology, and later Coptic and Gnostic studies, were long a mainstay of the field, while Islam was studied in the Semitic context. Today there is an accent on living world religions, and Islam is an important study in its own right, partly due to the significant presence of Muslim immigrants (and converts) and the challenges Norway faces as a multi-cultural society.

Students may take a one-year course in the History of Religions with a third semester specialising in Islam (among other options). A knowledge of Arabic is not required, and the course literature is a mixture of classic Orientalist works and contemporary surveys, mainly in English.

There is not yet an institutionally cohesive, mature field of Islamic Studies in Norway, but the author believes it will have to develop soon. He belongs to a circle of researchers that focus on religion and human rights, and that seek cooperation and dialogue with Muslim intellectuals with similar concerns, i.a. with staff at the Faculty of Islamic Studies in Sarajevo.

موجز

دراسة الدين والأبحاث الدينية في النرويج

كريستيان مو

إن تاريخ الأديان يختلف عن النظرية اللاهوتية وخاصة في موقفه من اللاأدرية المنهجية. إنه يسعى لفهم الدين من الداخل على أساس النظريات المنطقية للمؤمنين، ومن الخارج بتطبيق الأطر النظرية والنسبية التي يمكن للمؤمنين أن يجدوها غريبة. ولم يعد من الممكن أن تُقصر المؤمنين على أنهم مادة للبحث والدراسة؛ فإنهم بشكل متزايد يأخذون على عاتقهم دور المشارك الفعال في الحوار مع الباحثين والدارسين.

في النرويج، يعود تاريخ هذا المجال إلى سنة ١٨٩٨، مع أول قسم كان قد تأسس سنة ١٩١٤. فقد تحولت في البيئة غير الاستعمارية من فروع المعرفة الثانوية إلى علم اللاهوت النصراني، مثل اللغات والأديان في الشرق الأدنى. فدراسة مصر القديمة، ومن ثم الدراسات القبطية والغنوصية كانت المادة الرئيسية في هذا الحقل، بينما كان الإسلام يُدرّس في المضمار السامي. واليوم يوجد تركيز على الأديان العالمية الحية، والإسلام دراسة هامة بحد ذاتها، سواء بسبب الوجود الظاهر للمهاجرين المسلمين (والمعتنقين الجدد للإسلام)، أو بسبب التحديات التي تواجهها النرويج باعتبار مجتمعها متعدد الثقافات.

يمكن للطالب أن يأخذ دورة مدتها سنة واحدة في تاريخ الأديان مع الفصل الدراسي الثالث المتخصص بالإسلام (من بين الخيارات الأخرى). ومعرفة اللغة العربية غير مطلوبة، وتتألف المراجع من مزيج من مؤلفات المستشرقين الكلاسيكيين والاستطلاعات المعاصرة، ومعظمها بالإنجليزية.

وحتى الآن لا يوجد مجال واضح ومتناسك مؤسسيا للدراسات الإسلامية في النرويج، ولكن كاتب المقال يؤمن بأن هذا سيحدث قريبا. إنه ينتمي إلى دائرة من الباحثين الذين يركزون اهتمامهم على الأديان وحقوق الإنسان، وهذا يتطلب مشاركة وحوارا مع المثقفين المسلمين ذوي الاهتمام المشابه، وخاصة مع هيئة التدريس في كلية الدراسات الإسلامية في سرايفو.

m